

PRIMENA SISTEMA UPRAVLJANJA ZAŠTITOM ŽIVOTNE SREDINE U PREDUZEĆIMA KOJA SE BAVE SERVISIRANJEM AUTOMOBILA U BEOGRADU

Edin Kalač

Fakultet organizacionih studija „EDUKA“
Beograd, Srbija

edin.kalac@vos.edu.rs, <https://orcid.org/0009-0002-0021-9144>

Apstrakt

Svrha ovog istraživanja je da se proceni stepen implementacije sistema upravljanja zaštitom životne sredine u kompanijama koje se bave servisiranjem automobila u Beogradu, odnosno da se utvrdi procenat preduzeća iz ove oblasti sertifikovanih prema ISO 14001 i EMAS. Empirijsko istraživanje u ovom radu sprovedeno je na primeru podataka prikupljenih od 22. kompanije koje se bave servisiranjem vozila u Beogradu. Podaci su prikupljeni terenskim istraživanjem, anketiranjem menadžmenta kompanija putem upitnika, dok je analiza podataka izvršena korišćenjem deskriptivne statistike. Rezultati ukazuju da su glavni razlozi za implementaciju dobijanje novih poslova (dobijanje sertifikata ovlašćenih dilera/servisa), poboljšanje zadovoljstva kupaca i odnos prema životnoj sredini.

Ključne reči: ISO 14001, EMAS, sistem upravljanja zaštitom životne sredine

IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS IN COMPANIES DEALING WITH CAR SERVICING IN BELGRADE

Abstract

The purpose of this research is to assess the level of implementation of environmental management systems in companies engaged in automobile servicing in Belgrade, as well as to determine the percentage of enterprises in this sector that are certified according to ISO 14001 and EMAS. The empirical research in this paper was conducted using data collected from 22 companies engaged in vehicle servicing in Belgrade. The data were gathered through field research, by surveying company management using questionnaires, while the data analysis was carried out using descriptive statistics. The results indicate that the main reasons for implementation are obtaining new business opportunities (acquiring authorized dealer/service certificates), improving customer satisfaction, and concern for environmental protection.

Keywords: ISO 14001, EMAS, Environmental Management Systems.

UVOD

Danas na globalizaciju možemo gledati i kao na proces stalnog fokusiranja na ekološke izazove 21. veka, što uključuje rešavanje problema oštećenja ozonskog omotača, globalnih klimatskih promena, preveniranja pojave novih bolesti i epidemija velikih razmera, u krajnjem sprečavanje neadekvatnog odlaganja otpada, kao i sprečavanje nivoa zagađenja u svim mogućim oblicima. Generalno, poboljšanje u sprečavanju zagađenja uglavnom se pripisuje otklanjanju uzroka zagađenja uključivanjem svih aktera, edukacijom stanovništva, informisanjem i motivisanjem pre svega proizvođača što doprinosi poboljšanju kvaliteta životne sredine na globalnom nivou.

Kako u Republici Srbiji postoji veliki broj malih i srednjih preduća to je implementacija sistema kvaliteta upravljanja zaštitom životne sredine u njima od velikog značaja. Velika preduća su već duboko zagazila u svet standardizacije i dobar deo njih je dobio značajne sertifikate sistema kvaliteta zaštite životne sredine poput ISO 14001 ili je na putu dobijanja istih. Proces standardizacije malih i srednjih preduća Republike Srbije, čiji je broj znatno veći, je u toku. Od uspešnosti implementacije i broja sertifikovanih preduća u mnogome zavisi ekološka budućnost Republike Srbije. Značaj praćenja uvođenja standarda ogleda se i u budućim poslovnim aranžmanima i zajedničkim ulaganjima sa velikim sistemima i inostranim partnerima. Ovim se logistički znatno umanjuju prepreke kod potencijalnih stranih ulagača, koji sada imaju dovoljno kvalitetnih domaćih partnera koji poseduju najviše međunarodno priznate standarde, i koji mogu da obezbede sigurnu sirovinu, poluproizvod ili proizvod za svoje inopartnere, ali takođe izvršiti prodajnu i postprodajnu uslugu za iste.

Naši potrošači zaslužuju da imaju mogućnost dobijanja visokokvalitetnih proizvoda i usluga koje nisu pruzrokovale direktno ili indirektno zagađenje životne sredine, te da na vreme budu informisani o svim rizicima koji mogu ugroziti njihovo zdravlje. Brojni su negativni efekti koji se javljaju usled zagađenog okruženja, oni su neugodni a mogu biti i fatalni, što u krajnjem dovodi do većih troškova lečenja, gubitka prihoda, nezaposlenosti i sudskih sporova.

Savremeni razvoj društva nalaže da se primene principi održivog razvoja u pogledu korišćenja materijalnih resursa, ali i da se poveća reciklaža što indirektno utiče na nekontrolisano zagađenje životne sredine. Održivi razvoj kao koncept u okviru koga se uvažavaju potrebe sadašnjice, a da se, pri tom, ne ugrožavaju buduće generacije treba da bude motiv autoindustrije da smanji zagađenje pri proizvodnji i eksploataciji automobila. Kao polaznu osnovu posmatranja i analize u ovom radu vidimo u zagađenjima koja dobijamo usled eksploatacija raznih prevoznih sredstava posebno prilikom njihovih redovnih servisa. Ovaj rad ima za cilj da ukaže na veliki udeo koji imaju postprodajne usluge automobilske industrije na zagađenje životne sredine, te samim tim i potencijal koji se može iskoristiti u jačanju cirkularne ekonomije. Evropska komisija je usvojila Akcioni plan za cirkularnu ekonomiju (COM/2015/614) koji doprinosi unapređenju sistema upravljanja otpadom: smanjenje odlaganja otpada i povećanje stepena ponovne upotrebe kroz reciklažu. Kada je reč o implementaciji cirkularne ekonomije u Srbiji, za većinu kompanija ovo još uvek

predstavlja novi koncept. One su ili u procesu prikupljanja informacija (46%) ili smatraju da je nerealno očekivati implementaciju u narednih pet godina (10%) (Đuričin, D., Kuč, V., & Vuksanović Herceg, I. 2024).

Prema (Morrow and Rondinelli 2002) kompanije sa ISO 14001 sertifikatom prijavljuju poboljšanje ekoloških performansi, posebno u oblasti reciklaže otpada, smanjenje emisije štetnih gasova kao i otpada, ponovnu upotrebu materijala, očuvanje energije i vode, i smanjenje incidenata koji ugrožavaju životnu sredinu. Ovi nalazi postavljaju temelj za istraživanje koliko je zastupljena primena sistema upravljanja zaštitom životne sredine u preduzećima koji se bave servisiranjem automobila u Beogradu pa i Srbiji.

EKOLOŠKA SVEST POTROŠAČA KAO ŠANSA

Ekološki problemi mogu se definisati kao „bilo koja promena stanja u fizičkom okruženju do koje je došlo zbog ljudske aktivnosti kojom se narušava to stanje, a ima učinke koje društvo drži neprihvatljivim po prihvaćenim ekološkim normama” (Črnjar, 2002, str. 25). Postoji mnogo opisa ekološke svesti, ali generalno ona se definiše kao razumevanje važnosti i potrebe očuvanja životne sredine i, ako je moguće, njenog poboljšanja. Ekološka svest se ispoljava kroz prihvatanje vrednosti o faktorima koji ugrožavaju našu bezbednost ali i naše svakodnevno ponašanje u skladu sa znanjima i navikama. Nivo svesti potrošača o ekološkim pitanjima u Srbiji je još uvek nizak posebno u pogledu održivog privrednog i društvenog razvoja koji ima uticaj na okolinu. Ipak postoji segment potrošača koji su ekološki osvešteni te su probirljivi pri kupovni proizvoda i usluga. Posledično, izraženija ekološka svest potrošača može dovesti i do promena u strukturi potražnje te dati nove prilike za preduzeća koja prate ove trendove. Povećanje svesti o veličini tenutnih izazova održivosti neminovno vodi ka uvođenju ekološki podobnih „čistih“ tehnologija i zelenih proizvoda i postupaka. Danas se ogromna količina sredstava i energije troši na saniranje posledica koje nastaju delovanjem raznih privrednih sistema, a upravo njima indirektno daju podršku potrošači kupujući njihove proizvode. Suprotan tok, koji preventivno deluje, jača one proizvođače koji su orijentisani na očuvanje životne sredine, te je sve brojnija armija onih potrošača koji žele baš njihov proizvod/uslugu. Ekološki menadžment predstavlja novi koncept za rešavanje ekoloških problema u vremenu mnogobrojnih lokalnih i globalnih po ekologiju negativnih pojava, koje prete globalnim uništenjem našeg okruženja, zdrave životne sredine i biosfere u celini. Savremena proizvodnja dovodi do stvaranja sve većih količina otpadnog materijala, zato su neophodna ulaganja da se minimizira štetni uticaj kroz kreiranje inovativnih, a istovremeno ekološki podobnih proizvoda, a na drugu stranu pronalaženjem načina za umanjene negativnih efekata na životnu sredinu. Vođenje organizacije po savremenim principima zaštite životne sredine u realizaciji održivog, dugoročno orijentisanog razvoja zasnovanog na sigurnim tehnologijama, od fundamentalnog su značaja za današnje preduzetnike.

Briga o zaštiti životne sredine predstavlja jedan od najvažnih faktora izgradnje poverenja od strane potrošača, što direktno utiče na konkurentnost preduzeća (Erhemjamts & Huang, 2019). Rast ekološke svesti među potrošačima,

preduzetnicima otvara šansu tj. tržišnu priliku, a ne samo obavezu koju moraju ispuniti. Tako su stavovi o očuvanju životne okoline i vlastitog zdravlja, među glavnim prioritetima kod ekološki osvešćenih potrošača i pozitivno utiču na njihove kupovne navike. Ekološka svest se značajno podiže istovremeno i kod kupaca i kod proizvođača automobila. Svedoci smo ubrzanog razvoja električnih i hibridnih, kao jednog od najznačajnijih rezultata takve izmene svesti. Automobilaska industrija je prošla značajan put od momenta kada su se prvi put pojavili električni automobili u komercijalnoj upotrebi 1997. godine, do današnjih dana kad apsolutno svi veliki proizvođači automobila imaju u svom proizvodnom programu električna i hibridna vozila.

Sve zastupljeniji novi pravni pristup podrazumeva da za nastalu ekološku štetu zagađivač odgovara već zbog same činjenice što se bavi rizičnim delatnostima po životnu sredinu i što njegove aktivnosti i kod urednog i regularnog poslovanja predstavljaju potencijalnu ekološku opasnost (Petrović, 2012). Pitanje koje se postavlja je koliko domaća mala i srednja preduzeća imaju informacija o direktivama koje je EU donela u poslednjih 20 godina a tiču se usaglašavanja proizvoda sa ekološkim standardima, poput direktiva (Directive 2005/32/EC on the Eco-Design of Energy-using Products – EuP) koje je Evropski parlament usvojio sada već daleke 2005. godine, a kojom se obezbeđuju panevropska koherentna pravila u pogledu primene principa eko-projektovanja. Ekološki standardi i zakoni EU su rigorozni i nameću poštovanje standarda i veću pažnju pridaju ne samo održivoj privredi, ekologiji nego i zdravstvenoj zaštiti svojih zaposlenih i bezbednosti na radu.

Direktiva je definisala zahteve koje se odnose na ekološki relevantna svojstva proizvoda te mogućnosti njihovog efikasnog unapređivanja. Ista je 2009. godine zamenjena novom, sa oznakom 2009/125/EC gde se uvodi oznaka CE (fr. Conformité Européenne) tj. izjava proizvođača da je proizvod u skladu sa relevantnim propisima EU. Dalje specifične zahteve za pojedine grupe proizvoda Evropska Komisija opisuje u merama za implementaciju gde su definisani uslovi za dostizanje usaglašenosti sa zahtevima direktive za tačno određenu grupu proizvoda. Našim preduzećima svakako treba pomoći u pružanju adekvatnih uputstava, te naročito finansijske i knowhow podrške, kako bi ispunili sve uslove za postizanje usaglašenosti proizvoda. Primena sistema ima za cilj unapređenje održivog razvoja, kao i smanjenje štetnog uticaja na životnu sredinu uz odgovornije upravljanje prirodnih resursa i energije.

Nedavno istraživanje ukazuje da kompanije koriste sertifikaciju više kao signal za reputaciju nego kao pravi alat za poboljšanje ekoloških performansi i transparentnosti. (Vasilic, Gavrić, 2025), što indirektno ukazuje da dobijeni sertifikati kod posmatranih kompanija ne garantuju i njihovu doslednu primenu regulativa. Zato je neophodno vršiti češće provere poslovanja i angažovanje ekološke inspekcije. U istraživanju sprovedenom u Austriji (Schyländer, & Martinuzzi, 2007), kao motiv za uvođenje ISO 14001 standarda navode usaglašavanje sa zakonima, poboljšanje ekoloških performansi, uštede u troškovima i motivisanje zaposlenih. Slično istraživanje kod švedskih preduzeća (Poksinska, et al., 2003) ukazuje na sledeće motive za implemenatciju ISO 14001 standarda: redukcija troškova, unapređenje kvaliteta i odnosa prema životnoj sredini, motivisanje zaposlenih, izbegavanje potencijalnih

izvoznih barijera, korporativni imidž, pritisci kupaca, pritisak konkurencije idr. Na osnovu ovih pitanja je bazirano istraživanje ovog rada.

SISTEMI UPRAVLJANJA ZAŠTITOM ŽIVOTNE SREDINE

Uvođenje sistema upravljanja životnom sredinom prema standardu ISO 14001 je strateški zadatak za svako preduzeće koje time izražava svoju društvenu odgovornost, postiže veću konkurentnost i uštede zbog ekonomičnijeg poslovanja. Sistemi upravljanja zaštitom životne sredine jedan su od mogućih alata za kompanije i druge organizacije da poboljšaju svoje ekološke performanse uz uštedu energije i drugih resursa. U procesu ISO sertifikacije prema međunarodnim standardima preduzeća definišu politiku kvaliteta, svoju ekološku politiku što uključuje obaveze da se ispune zahtevi kao i da se kontinuirano unapređuje sistem. Svi zahtevi međunarodnog ISO standarda su generički i predviđeno je da budu primenljivi za sve organizacije (pa i za servisere automobile), bez obzira na njihov tip, veličinu i proizvode ili usluge, koje isporučuju.

Sistem upravljanje životnom sredinom je deo ukupnog sistema upravljanja organizacijom, koji uključuje organizacione aspekte, planiranje aktivnosti, odgovornosti, procedure, razvoj, realizaciju, postizanje postavljenih ciljeva, pregled i održavanje politike upravljanja životnom sredinom. Prema (Jovanović & Janjić, 2018) brojna empirijska istraživanja ukazuju da su mnoga preduzeća ostvarila značajne koristi u poslovanju nakon usvajanja i implementacije ISO 14001 standarda. Usvajanje i implementacija ISO 14001 standarda u poslovanje preduzeća se može posmatrati kao ulaganje radi poboljšanja imidža preduzeća, odnosno, ostvarenja dodatnog prihoda koje se mogu, rasta efikasnosti i veće profitabilnosti. Takođe kao glavni motivi za uvođenje i implementaciju ISO 14001 standarda su izgradnja imidža društveno odgovorne kompanije, bolja reputacija preduzeća i unapređenje performansi (Jovanović & Janjić, 2018).

U većini zemalja je primena ekomenadžmenta dobrovoljna, ali sve više preduzeća uviđa da im primena ekomenadžmenta u znatnoj meri unapređuje poslovanje i kreira pozitivan imidž. Okruženje se brzo menja i preduzeća moraju da nadgledaju šta to za njih znači da bi preživela - i napredovala. Sistem upravljanja zaštitom životne sredine (EMS) zasnovan na ISO 14001 pomaže organizacijama da efikasno upravljaju rizicima i iskoriste mogućnosti koje donosi naš promenljivi svet. Primena EMS-a pruža brojne pogodnosti kao što su efikasnije korišćenje prirodnih resursa i energije, poboljšana usklađenost sa zakonskim zahtevima i bolji odnosi sa kupcima. Uspostaviti sistem upravljanja zaštitom životne sredine prema zahtevima međunarodnog standarda ISO 14001 znači unaprediti postojeći sistem zaštite životne sredine tj. uspostaviti prelazni sistem između postojećeg i sistema koji preferira poslovnu izvrsnost u pogledu zaštite životne sredine

Primena sistema upravljanja zaštitom životne sredine zasnovan na ISO 14001 može izgledati kao veliki zadatak, ali to ne znači da je namenjen samo većim igračima na tržištu. Ključ je raščlanjivanje na faze. Danas ISO dokument sa smernicama pomaže preduzećima svih oblika i veličina da postave sistem na način koji njima odgovarai iskoriste blagodati na svakom koraku. Tako sistemi upravljanja zaštitom životne

sredine iz ISO serije standarda omogućavaju da se fazno i fleksibilno ispunjavaju zahtevi te da se isti prilagođavaju specifičnim potrebama.

EMAS (Eco Management and Audit Scheme) je dobrovoljni program za menadžment zaštitom životne sredine i proveru. On omogućava organizacijama usklađivanje individualnih sistem menadžmenta zaštitom životne sredine sa odgovarajućim Uredbama Evropskog parlamenta i Saveta. EMAS integriše sve zahteve standarda ISO 14001, kao i dodatne zahteve koji su strožiji od ISO 14001. Cilj EMAS-a je promovisanje stalnih poboljšanja u ekološkim performansama organizacija uspostavljanjem i primenom sistema upravljanja životnom sredinom, procenom učinka takvog sistema, pružanjem informacija o ekološkim performansama, otvorenim dijalogom sa javnošću i druge zainteresovane strane i aktivno uključivanje zaposlenih (COMMISSION DECISION (EU) 2017/2285). EMAS je u Srbiji u zakonskoj regulativi delimično definisan Zakonom o zaštiti životne sredine, te njegovim izmenama iz 2016. godine (Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srbije (Sl.Gl.RS 135/04, 36/09, 72/09, 43/11 i 14/2016). Kompanije koje su uskladile svoj ekološki sistem sa zahtevima EMAS-a, i verifikovale ga kod ovlašćenih tela, imaju pravo da istaknu posebnu oznaku da su primenile sistem upravljanja zaštitom životne sredine prema EMAS zahtevima (Kondić, Piškor, 2010).

REZULTATI I DISKUSIJA

Jedan od najčešćih zagađivača životne sredine je otpad – neželjeni materijal koji nastaje kao rezultat određene industrijske operacije ili kao output procesa potrošnje energije i dobara u domaćinstvima i drugim institucijama za kojim ne postoji ekonomska potražnja i koji mora biti odbačen. Spoljašnju sredinu zagađuju pre svega nesavesni učesnici koji otpad iz mnogih industrijskih grana neadekvatno tretiraju. Analiza ovog rada se odnosi na značaj sistema za upravljanje zaštitom životne sredine kod preduzetnika koji se bave servisnim uslugama: popravkama i servisiranjem automobila. Analiziran je uticaj povezanosti ovakvih servisa sa multinacionalnim kompanijama sa kojima isti imaju potpisane ugovore o zastupništvu ili ovlašćenim servisima, kao i motivi koji doprinose da se serviseri opredele za implementaciju standarda. Razlog za odabir ove grupe preduzeća je taj što je servisna mreža danas u Srbiji veoma raširena, najveći broj servisa je svakako smešten u Beogradu. Targetirana je grupa od 381. servisa koji su evidentirani na teritoriji glavnog grada. Ispitivanje se zasniva na sumiranju i uporednoj analizi rezultata sa terena iz uzorka od 40 kompanija sa teritorije Grada Beograda koji su registrovani za sledeće delatnosti: trgovina automobila i lakih motornih vozila kao i servis automobila i lakih motornih vozila. Drugi razlozi zbog kojih je izabrana ova grupacija je veoma prljava tehnologija koja se javlja kao rezultat procesa servisa i to: otpadne gume, iskorišćena ulja iz motora, menjača, razne hidrauličke tečnosti, iskorišćeni filteri, boje, maziva isl. Pored toga tu je i ambalažni otpad od iskorišćenih materijala koji se koriste za zamenu istrošenih ulja, boja, maziva, filtera isl. a što veoma ugrožava životnu sredinu ukoliko se na adekvatan način ne tretira nakon upotrebe. Poznata je činjenica da samo litar iskorišćenog motornog ulja zagađi 1 milion litara podzemne vode. Najznačajnije je zagađenje podzemnih i površinskih voda, a prema nekim podacima petina svih

zagađenih voda dolazi iz otpadnih ulja. Koncentracija ulja u vodi od samo 1-2 mg po litru vode čini ga nepitkom i štetnom po zdravlje (Čizmić, et al., 2004). Zagađenje korišćenim uljima je aktuelan i poseban problem naročito kada vlasnici automobila sami nekontrolisano menjaju i odlažu iskorišćena ulja. Zamenom u auto servisima moguće je izvršiti kontrolu gde to ulje završi. Korišćena ulja spadaju u kategoriju opasnog tehnološkog otpada, pa se njihovim odlaganjem onemogućava moguće zagađenje životne sredine (zemljište, voda, more) uzrokovano njihovim nepravilnim odlaganjem. Druga vrsta opasnosti se pojavljuje pri sagorevanju otpadnih ulja koja sadrže razne aditive te gasovi nastali sagorevanjem su veoma štetni po zdravlje ljudi. Kako je nastajanje ove vrste otpada rezultat porasta životnog standarda a u direktnoj korelaciji sa rastom broja automobila, samim tim i nastajanje otpada je svake godine u porastu, što ukazuje na potrebu institucionalnog bavljenja ovim problemom kroz razvoj zakonodavstva, edukacijom i razvijanjem javne svesti.

Upitnik se sastoji od 12 pitanja, pri čemu su u ovom radu analizirani odgovori koji se odnose na razloge za implementaciju ili neimplementaciju ISO 14001 standarda tj. o implementiranim standardima sistema upravljanja i zaštite životne sredine. Većina pitanja u upitniku je zatvorenog tipa, sa opcijama dodatnog komentarisanja i pojašnjenja pojedinih odgovora. Od ukupno 40, e.mailom, kontaktiranih preduzeća njih 22. je dalo odgovore, što daje i konačnu korisnu stopu odgovora od 55%. Analizom dostupnih bilansa, utvrđeno je da svi ispitanici spadaju u grupaciju malih i srednjih preduzeća. Prema Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srbije, ukupno 3 preduzeća spada u kategoriju mikro, 17 malih, i 2 srednjih preduzeća.

Prikaz nalaza prati strukturu istraživačkih pitanja, prvo je predstavljena struktura preduzeća prema tipu servisa i standardima koji su implementirani. Ispitanici su podeljeni u četiri grupe tabela br.1.: ovlašćeni serviseri za Toyotina vozila, ovlašćeni serviseri za vozila WV grupacije, ovlašćeni serviseri za neka druga "Brand name" vozila i preduzeća koja nisu imala status "ovlašćenog" servisera, te svoje usluge pružaju vlasnicima različitih tipova vozila.

Tabela 1

Tip servisera i standardi koji su implementirani

Tip servisera	Broj ispitanika	ISO 14001	EMAS
Ovlašćeni serviser za Toyota vozila	2	2	0
Ovlašćeni serviser za vozila WV grupacije	2	2	0
Ovlašćeni serviser za neka druga "Brand name" vozila	4	2	0
Serviser za različite tipove vozila	14	3	0
Ukupno	22	9	0

Izvor: Istraživanje autora

Podaci u tabeli ukazuju na broj ispitanika koji su pozitivno odgovorili na pitanje da li imaju implementirane navedene standarde. U navedenom primeru, između dve promenljive: postojanja ovlašćenja za servisnim uslugama "Brand name" vozila i poslovanja po principima ISO 14001 standarda postoji visoka korelacija, što govori

u prilog tvrdnje da su “nametnute” obaveze od strane partnera našim preduzetnicima ipak najveći motiv za implementaciju ovih standarda.

Tabela 2

Broj standardizovanih preduzeća prema veličini

Veličina preduzeća	Broj preduzeća	ISO 14001
Mikro	3	0
Mala	17	8
Srednja	2	1
Ukupno	22	9

Izvor: Istraživanje autora

U tabeli broj 2. dat je prikaz odnosa veličine preduzeća i primene standarda ISO 14001 na osnovu kojih možemo videti da postoji značajna korelacija između veličine preduzeća i primene standarda.

U tabeli br. 3 prikazani su najčešći razlozi zašto preduzeća nemaju implementiran standard. Od 13 preduzeća koja nemaju implementiran standard ISO 14001 njih 6 je odgovorilo da je započelo proces standardizacije ali je kasnije odustalo. Razlog odustajanja je bio taj, što se kroz sistem pripreme i obuke videlo da je standardizacija veoma ozbiljan i zahtevan posao tako da su neki odložili taj poduhvat za neki budući period. Takođe kao najzastupljeniji odgovor zašto nisu uveli neki od standarda, preduzeća su odgovorila da je implementacija teška zbog manjka kvalifikovanog kadra, kao da im trenutno nije potrebna sertifikacija. Veliki broj preduzeća je navelo da im finansijska sredstva nisu problem i da to nije razlog zašto nisu primenili standard.

Tabela 3

Najčešći razlozi zašto nije implementiran standard ISO 14001

Razlozi zašto niste implementirali standard	DA	NE
Nismo zainteresovani za implementaciju	7	6
Nedovoljni broj kvalifikovanog kadra	11	2
Komplikovana procedura	12	1
Nemamo dovoljno finansijskih sredstava	3	10

Izvor: Istraživanje autora

Treba navesti da bez obzira što implemenatacija standarda nije zakonska obaveza, ona se često postavlja kao zahtev industrije i međunarodnog tržišta. Utisak je da većina ispitanih preduzeća upravo ovu činjenicu smatra kao ključnom, “nije zakonska obaveza, a naši klijenti to ne traže od nas” odgovor je jednog menadžera poprilično velikog servisa sa 22 zaposlena.

Ključni proces pri implementaciji ISO standarda, jeste motivisanje zaposlenih. Zaposleni se u manjim preduzećima najčešće identifikuju sa svojim organizacijama,

ali oni za svoj posao očekuju zadovoljavajuću platu, odgovarajuće uslove rada, sigurnost radnog mesta i izvestan stepen uvažavanja. Kako implementacija standard dovodi do izvesnih promena u organizaciji i kada se promene dogode, zaposleni se suočavaju s potencijalno neprijatnim periodom prilagođavanja tokom kojeg treba da nađu svoje mesto u novoj, najčešće komplikovanijoj organizacionoj strukturi ili reorganizovanom radnom mestu. Ponekad, zaposleni ne mogu da shvate zbog čega je potreban novi cilj jer ne poseduju informacije koje poseduju menadžeri ili jednostavno zaposleni ne znaju da li će u novoj organizaciji biti kompetentni da obavljaju zadatke koji se pred njih postave ili žale za "starim dobrim vremenima". S obzirom da znanje i iskustva preduzetnika menadžera koja su sticali na tradicionalnom tržištu ne mogu biti dovoljna za samostalno uvođenje standarda od velikog je značaja još u ranoj fazi uvesti konsalting i edukaciju radnika i kroz savetodavne usluge omogućiti našim kompanijama ravnopravnu tržišnu utakmicu sa međunarodnom konkurencijom. U dalju analizu su uključena samo preduzeća koja imaju implementiran ISO 14001 standard, dok će preostalih 13 preduzeća biti isključeno iz analize s obzirom na to da nisu mogli da daju odgovor na pitanja koja se odnose na ISO 14001 standard, jer ga nemaju.

Tabela 4

Najčešći razlozi zašto je implementiran standard ISO 14001

Razlozi zašto ste implementirali standard	DA	NE
Zahtevi klijenata - dobijanje sertifikata ovlašćenih dilera	9	0
Sticanje prednosti nad konkurencijom	8	1
Odnos prema životnoj sredini	8	1
Pritisak konkurencije	8	1
Smanjenje troškova i poboljšanje performansi	7	2
Jačanje imidža preduzeća	6	3
Širenje tržišta na međunarodnom nivou	5	4

Izvor: Istraživanje autora

Odgovori na pitanja preduzeća koja su dobila sertifikat ISO 14001 ukazuju da su se kao primarni motivi za uvođenje standarda izdvojili: pritisci klijenata, odnos prema životnoj sredini i pritisak konkurencije. Kao dodatni motivi su se izdvojili poboljšanje ekoloških performansi, korporativni imidž, redukcija troškova i izbegavanje potencijalnih izvoznih barijera.

Neki od komentara koji su menadžeri preduzeća isticali kao značajne prednosti dobijene standardizacijom su smanjenje grešaka pre početka pružanja usluga kao i smanjenje eksternih troškova nedostataka. Adekvatnom primenom standarda serviseri automobila smanjuju troškove popravke ili zamene, troškove potrošačevih žalbi i povraćaja kao i troškove obnavljanja renomea. Takođe gubitak prihoda usled ugradnje neodgovarajućih proizvoda i pružanja loših usluga se svodi na minimum.

ZAKLJUČAK

Proces standardizacije vodi jačanju konkurentske prednosti preduzeća koja su preduzela taj korak. Razvojem adekvatne dokumentacije, koja je neophodna za adekvatnu primenu sistema kvaliteta, sticanjem novog znanja a pre svega jačanjem imidža marke, preduzeća koja se bave servisiranjem automobila stižu bolju tržišnu poziciju i povećavaju svoju ukupnu vrednost.

Kako preduzeća koja posluju sa uvedenim sistemima zaštite životne sredine smanjuju interne i eksterne troškove nedostataka proizvoda, tj. pažnju posvećuju prevenciji i kontroli, to bi ova preduzeća novim standardom pospešila svoja poslovanja uštedama po principu „raditi stvari na pravi način“ tj. efikasnosti. Ovi sistemi mogu ukazati na niz područja u kojima je moguće ostvariti uštede, odnosno smanjiti troškove kao što su npr.: smanjenje škarta, racionalnije korišćenje sirovina, smanjenje troškova zagađivanja, smanjenje inspeksijskih kazni i sl.

Razlog za slabu primenu međunarodnih standarda za sisteme menadžmenta kvalitetom je uglavnom neadekvatna informisanost preduzetnika o koristima i značaju koji implementacija nosi, tome doprinosi i slaba edukacija vlasnika i menadžmenta preduzeća i neadekvatna promocija ovog koncepta. Poboljšanje ekoloških performansi olakšano je uspostavljenim formalnim sistemima. Međutim, posebno malim i srednjim preduzećima je implementacija EMS-a često teška zbog manje osoblja i resursa. Sa druge strane razlog odsustva pritiska javnosti te slabog učešća građana u ekološkom aktivizmu leži u relativno niskom životnom standard, neinformisanosti o ovim problemima i nerazvijenim obrazovnim procesima. Potencijalno rešenje je uvođenja ekološkog obrazovanja, specijalnih obrazovnih televizijskih emisija za podizanje opšte ekološke svesti stanovništva.

Glavno ograničenje ovog istraživanja odnosi se na veličinu uzorka. Naime, mali uzorak je ograničio primenu zahtevnije obrade podataka te je neophodno uključiti sva preduzeća koja imaju implementiran neki od standarda za zaštitu životne sredine.

LITERATURA

1. Čizmić, V., Pančocha, D., Anić, T., Barišić, A. (2004). Zbrinjavanje rabljenih ulja. *Goriva i maziva*, 43 (5), 279-287.
2. Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka.
3. Directive 2005/32/EC on the Eco-Design of Energy-using Products – EuP , Official Journal of the European Union L 191/29, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:191:0029:0058:EN:PDF> (pristupljeno Decembra 2023)
4. Đuričin, D., Kuč, V., Vuksanović Herceg, I. (2024). Akcioni plan zelene tranzicije za Srbiju - zahtev za hitnom, sistemskom, sveobuhvatnom i promišljenom akcijom. *Economics of Enterprise*, 72(1-2), 1-32. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE2402001>
5. Erhemjamts, O., Huang, K. (2019). Institutional ownership horizon, corporate social responsibility and shareholder value. *Journal of Business Research*, 105(1), 61-79. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.05.03>

6. Jovanović, D., & Janjić, V. (2018). Motivi, koristi i računovodstvena podrška implementaciji ISO 14001 standarda. *Ekonomski horizonti*, 20(1), 27-43. <https://doi.org/10.5937/ekonhor1801027J>
7. Kondić, V., Piškorić, M. (2010). Sustav upravljanja zaštitom okoliša prema normi ISO 14001 i razvoj metodologije za njenu implementaciju. *Tehnički glasnik*, 4 (1-2), 111-118.
8. Morrow, D., Rondinelli, D. (2002). Adopting Corporate Environmental Management Systems: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification. *European Management Journal*, 20(2), 159–171.
9. Official Journal of the European Union nr. L 328/38, COMMISSION DECISION (EU) 2017/2285
10. Petrović, N. (2012). *Ekološki menadžment*. Beograd, Republika Srbija: Fakultet organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu
11. Poksinska, B., Dahlgard, J. J., & Eklund, J. A. E. (2003). Implementing ISO 14000 in Sweden: Motives, benefits and comparisons with ISO 9000. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 20(5), 585-606. doi. org/10.1108/02656710310476543
12. Schylander, E., & Martinuzzi, A. (2007). ISO 14001 - experiences, effects and future challenges: A national study in Austria. *Business Strategy and the Environment*, 16(2), 133-147.
13. SRPS ISO 14001: 2005., Sistem upravljanja zaštitom životne sredine-Zahtevi sa upustvom za primenu, standard, Institut za standardizaciju Srbije, II izdanje.
14. Vasilić, M., & Gavrić, O. (2025). Zeleno ili nevidljivo? Studija o ekološkoj transparentnosti korporativnog sektora u Srbiji. *Economics of Enterprise*, 73(3-4), 202-212. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE2504202V>
15. Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srbije (Sl.Gl.RS 135/04, 36/09, 72/09, 43/11 i 14/2016).

SUMMARY

A primary objective of this research was to assess the level of implementation of an Environmental Management System (EMS) in the car servicing companies in Belgrade, the largest city and the capital of Serbia. Considering the fact that today it is very important to get information about how many companies operating in this field are certified to ISO 14001 and EMAS in order to get a positive impact on the number of companies in this field and the quality of their work. According to the analysis presented in this research, it is significant that the management system for environmental protection is important to entrepreneurs who provide services, such as car repairs or maintenance services. This study is based on summarizing and comparing the results of the field research in the territory of the City of Belgrade in companies that are registered for trade of cars and light motor vehicles and service of cars and light motor vehicles. As a result of contacting 40 companies, 22 of them responded and these responses were then further processed. A key finding from the data that stands out after processing it is that there is a high correlation between two variables: the existence of authorization to provide "Brand Name" vehicle service and business according to ISO 14001 principles. This data supports the claim that the biggest motivation for implementing these standards is still the obligations "imposed" by partners on our entrepreneurs as a result of the compliance requirements imposed

by these partners. Of the 13 companies that have not implemented the ISO 14001 standard, six of them stated that they started the standardization process, but later stopped due to fact that the system of preparation and training made it clear that standardization was a very serious and demanding job, so they postponed that undertaking for a later time. Furthermore, the most common answer given by companies as to why they did not implement standards was due to a lack of qualified staff. A large number of companies have stated that their financial resources were not a problem and that this was not the reason why they did not apply the standard. The answers of the companies that have been awarded the ISO 14001 certificate to the questions have indicated that the primary motives for introducing the standard were client pressure, positive attitude towards the environment, and competition in the market. Additionally, improvement of environmental performance, corporate image, cost reductions, and the avoidance of potential export barriers were cited as additional motives for the initiative.